

Uudenmaan liitto
Nylands förbund

MAAKUNTA-
KAAVA

LÄHTÖKOHTIA KULTTUURIYMPÄRISTÖJEN KÄSITTELYYN MAAKUNTAKAAVASSA

Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaava

Uudenmaan liiton julkaisu E 135 - 2014
ISBN 978-952-448-400-8
ISSN 2341-8885

Ulkoasu: Anni Levonen
Valokuvat: Tuula Palaste-Eerola

Verkojulkaisu
Helsinki 2014

Uudenmaan liitto // Nylands förbund
Uusimaa Regional Council // Helsinki-Uusimaa Region

Esterinportti 2 B • 00240 Helsinki • Finland
+358 9 4767 411 • toimisto@uudenmaanliitto.fi • uudenmaanliitto.fi

LÄHTÖKOHTIA KULTTUURIYMPÄRISTÖJEN KÄSITTELYYN MAAKUNTAKAAVASSA

Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaava

KUVAILULEHTI	5
PRESENTATIONSBLAD	6
JOHDANTO	7
A. LÄHTÖKOHDAT	9
1. NYKYTILA JA KEHITYS	9
2. KULTTUURIYMPÄRISTÖJÄ KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ JA VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT KULTTUURIYMPÄRISTÖT	10
3. MAAKUNTAKAAVAA PALVELEVAT SELVITYKSET JA INVENTOINNIT	12
4. MUUT KULTTUURIYMPÄRISTÖJÄ KOSKEVAT PÄÄTÖKSET, SOPIMUKSET, STRATEGIAT JA OHJELMAT	13
B. KOKONAISKUVA	15
5. TAVOITTEET	15
5.1. Osallistumis- ja arviointisuunnitelman tavoitteet	15
5.2. Tarkentuneet tavoitteet	15
6. KULTTUURIYMPÄRISTÖJEN KOKONAISKUVA	16
7. VAIKUTUSTEN ARVIOINTI	18
8. KEHITYSKUVIEN LAADINTAPROSESSI JA VUOROVAIKUTUS	19
8.1 Valmisteluprosessi ja yhteistyö	19
8.2 Saatteet vuorovaikutuksesta	19
C. TOTEUTTAMINEN	22
LIITE 1: KÄSITTEITÄ	23
LIITE 2: LÄHDELUETTELO	25

KUVAILULEHTI

Julkaisun nimi

Lähtökohtia kulttuuriympäristöjen käsittelyyn maakuntakaavassa

Julkaisija

Uudenmaan liitto

Raportin laatija

Uudenmaan liitto

Julkaisusarjan nimi ja sarjanumero

Uudenmaan liiton julkaisuja E 135

Julkaisu-aika

2014

ISBN

978-952-448-400-8

ISSN

2341-8885

Kieli

suomi

Sivuja

25

Tiivistelmä

Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavan yhtenä teemana ovat kulttuuriympäristöt. Kulttuuriympäristöihin kuuluvat rakennusperintö, maisema-alueet ja muinaisjäännökset. Kulttuuriympäristöjen käsittely maakuntakaavassa perustuu mm. siihen, mitä maankäyttö- ja rakennuslaissa edellytetään kulttuuriympäristöjen huomioimiselta, kansainvälisiin ja kansallisiin kulttuuriympäristöjä koskeviin päätöksiin ja strategioihin sekä Uudenmaan maakunnan omiin tavoitteisiin säilyttää ja kehittää maakunnan kulttuuriympäristöjä. Maakuntakaavassa osoitetaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat rakennetun ympäristön kohteet ja maisema-alueet sekä muinaismuistot. Lisäksi kaavaan merkitään Unescon maailmanperintökohteet. Tässä raportissa kuvataan niitä lähtökohtia, joita sisältyy kulttuuriympäristöjen käsittelyyn maakuntakaavassa. Raportissa esitellään kaavan valmistelun yhteydessä laaditut selvitykset ja inventoinnit sekä muu keskeinen taustamateriaali. Kulttuuriympäristöjen valmistelussa tarvitaan laajaa asiantuntemusta koko maakunnan alueelta. Raportissa on esitetty myös vuorovaikutustilaisuuksissa saatu palaute. Tavoitteena on luoda yleiskuvaus siitä, miten kulttuuriympäristöteemaa tullaan Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavassa käsittelemään.

Avainsanat (asiasanat)

Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaava, kulttuuriympäristöt, rakennusperintö, maisema-alueet, muinaisjäännökset, Uusimaa

Huomautuksia

Julkaisun pdf-versio löytyy verkkosivuiltamme www.uudenmaanliitto.fi/julkaisut.

PRESENTATIONSBLAD

Publikation

Lähtökohtia kulttuuriympäristöjen käsittelyyn maakuntakaavassa (Utgångspunkter för behandlingen av kulturmiljöer i landskapsplanen)

Författare

Nylands förbund

Rapporten är utarbetad av

Nylands förbund

Seriens namn och nummer

Nylands förbunds publikationer E 135

Utgivningsdatum

2014

ISBN

978-952-448-400-8

ISSN

2341-8885

Språk

finska

Sidor

25

Sammanfattning

Kulturmiljöer är ett av temana i etapplandskapsplan 4 för Nyland. Till kulturmiljöer hör byggnadsarv, landskapsområden och fornlämningar. Behandlingen av kulturmiljöer i landskapsplanen grundar sig bland annat på vad som föreskrivs i markanvändnings- och bygglagen om beaktande av kulturmiljöer, på internationella och nationella beslut och strategier som hänför sig till kulturmiljöer samt på Nylands egna mål om bevarandet och utvecklandet av landskapets kulturmiljöer. I planen anges byggda kulturmiljöer av betydelse på nationell nivå och landskapsnivå samt landskapsområden och fornlämningar. I planen anges också Unescos världsarv.

I den här rapporten beskrivs de utgångspunkter som ingår i behandlingen av kulturmiljöer i landskapsplanen. I rapporten presenteras de utredningar och inventeringar som gjorts i samband med beredningen av planen samt övrigt bakgrundsmaterial. För beredningen av kulturmiljöernas andel av planen krävs omfattande sakkunskap från hela landskapet. I rapporten ingår även den respons som tagits emot i samband med olika möten för växelverkan. Syftet är att skapa en allmän uppfattning om hur kulturmiljötemat kommer att behandlas i etapplandskapsplan 4 för Nyland.

Nyckelord (ämnesord)

Etapplandskapsplan 4 för Nyland, kulturmiljöer, byggnadsarv, landskapsområden, fornlämningar, Nyland

Övriga uppgifter

Publikationen finns i pdf-version på vår webbplats www.uudenmaanliitto.fi/julkaisut.

”

KULTTUURIYMPÄRISTÖ
ILMENTÄÄ IHMISEN
JA LUONNON
VUOROVAIKUTUSTA.

JOHDANTO

Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavan kehityskuva- ja lähtökohtaraportit

Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavan pohjaksi laaditut kehityskuva- ja lähtökohtaraportit ovat valmistuneet. Raportit viimeistellään syksyn 2014 aikana ja siinä yhteydessä niihin voidaan tehdä vielä teknisluntoisia korjauksia.

Kehityskuvat muodostavat pohjan maakuntakaavalle

Maakuntahallitus käynnisti Uudenmaan neljännen vaihemaakuntakaavan laadinnan marraskuussa 2013. Kaavan päätavoitteena on luoda edellytyksiä kestäville, kilpailukykyiselle ja hyvinvoivalle Uudellemaalle.

Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaava kattaa koko Uudenmaan maakunnan alueen ja sen aikatahtain on vuodessa 2040. Kaava täydentää ja tarkistaa hyväksytyt maakuntakaavoja ja siitä on tarkoitus tehdä entistä strategisempi.

Käynnistys syksy 2013–talvi 2014

- Osallistumis- ja arviointisuunnitelma (OAS) nähtävillä
> **MAHDOLLISUUS ANTAA PALAUTETTA SUUNNITELMASTA**

Valmistelu kevät 2014–talvi 2015

- Kaavaluonnos nähtävillä alkuvuonna 2015
> **MAHDOLLISUUS ANTAA PALAUTETTA KAAVALUONNOKSESTA**

Ehdotus 2015–2016

- Kaavaehdotus nähtävillä alkuvuonna 2016
> **MAHDOLLISUUS ANTAA PALAUTETTA KAAVAEHDOTUKSESTA**

Hyväksyminen 2016

- Kaava hyväksytään maakuntahallituksessa ja maakuntavaltuustossa sekä saatetaan ympäristöministeriöön vahvistettavaksi

Vahvistaminen 2017–

- Ympäristöministeriö vahvistaa kaavan

Kuva 1. Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavan prosessi.

Kaavan keskeisin sisältö muodostuu viidestä teemasta:

elinkeinot ja innovaatiotoiminta

logistiikka

tuulivoima

viherrakenne

kulttuuriympäristöt

Kaavan teemoista on valmisteluvaiheessa koottu laaja taustaselvitysaineisto sekä laadittu kehityskuvat, joissa kuvataan teemojen nykytilaa, kehittämistavoitteita ja tulevaisuuden näkymiä sekä visoidaan miltä maakunta voisi kunkin teeman osalta näyttää vuonna 2040. Nämä valmisteluaineistot muodostavat pohjan kaavaluonnokselle.

Kulttuuriympäristöt

Uudenmaan kulttuuriympäristöt ovat osa maakunnan elävää ja alati muuttuvaa historiaa. Kulttuuriympäristöt, jotka käsittävät arvokkaat maisema-alueet, rakennusperinnön sekä muinaisjäännökset, kertovat maakunnan kehitystarinan ihmisten ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Maakuntakaava on kulttuuriympäristön vaalijana oiva työväline, koska kaavataso soveltuu hyvin kulttuuriympäristöjen arvojen esille tuomiseen.

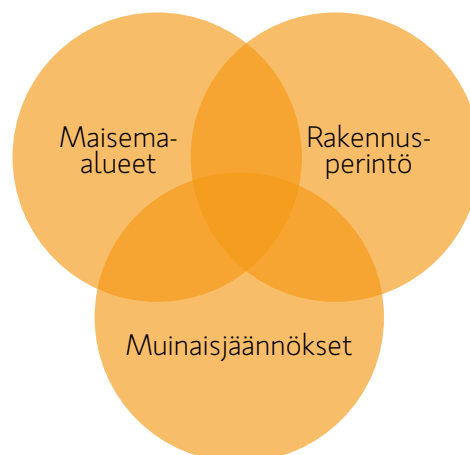
Tähän raporttiin on koottu lähtökohtia ja tausta-aineistoa kulttuuriympäristöjen käsittelystä 4. vaihemaakuntakaavassa. Koska kulttuuriympäristöteeman selvitykset ja käsittely on jo pitkällä verrattuna muihin teemoihin, teemasta ei tehdä samanlaista kehityskuvaa kuin muista teemoista vaan voidaan pikemminkin puhua kulttuuriympäristön kokonaiskuvasta.

Maakuntakaavassa esitetään valtioneuvoston päätöksellä vahvistetut valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ja rakennetun kulttuuriym-

päristön (RKY) vuoden 2009 listauksen mukainen valtakunnallisesti arvokas rakennusperintö, Uudenmaan liiton ”Missä maat on mainiommat” – selvityksen pohjalta valitut maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt sekä Museoviraston viimeisimmän tiedon mukaiset kiinteät muinaisjäännökset. Lisäksi kaavaan merkitään Unescon maailmanperintökohteet. Kaavatyön kuluessa ratkaistaan myös muut mahdolliset maakuntakaavan tulevat informatiiviset merkinnät kuten alueiden suojavyöhykkeet.

Maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt sisältävät sekä maisema-alueet että kulttuuriperinnön. Alueet on inventoinnin yhteydessä arvotettu yhdenmukaisin perustein ja maakuntakaavatason yleispiirteisyydellä. Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen lisäksi on kunnissa paikallisesti arvokkaita kulttuuriympäristöjä, jotka eivät ole mukana maakuntakaavassa, mutta jotka kuntien tulee ottaa huomioon tarkemmassa suunnittelussaan.

Kulttuuriympäristö =

A. LÄHTÖKOHDAT

1. NYKYTILA JA KEHITYS

Uudenmaan maantieteellinen sijainti ja suotuisat luonnonolosuhteet ovat luoneet pohjan maakunnan pitkään ja rikkaaseen kulttuurihistoriaan. Uudenmaan kulttuuriympäristöt ovat monipuolisia: maakunnassa on muun muassa Suomen vanhimpia kaupunkeja rakennusperintöineen, pitkä merenrannikko saaristoineen, jokivarret ja niiden laajat viljelyaukeat sekä järvet jylhine kallioineen sekä niitä ympäröivät metsät.

Kulttuuriympäristöt ovat tärkeä osa ympäristöämme. Ne ovat tärkeitä alueen identiteetin ja imagon luojina. Kulttuuriympäristöjen säilyttäminen on myös kunnioitusta esi-isiemme työtä kohtaan; kulttuuriympäristöistä voimme oppia paljon maakunnan asutushistoriasta, rakennuspaikoista ja -tavoista, maaseutumaisemasta sekä eri elinkeinojen harjoittamisesta.

Uudenmaan maakunta kuuluu ruuhka-Suomeen, jossa pääkaupunkiseudun ja sen ympäristön väestönkasvu on voimakkainta Suomessa. Asuntotuotannon ja infran rakentamisen, liikenteen ja elinkeinojen kasvu lisäävät maankäytön paineita, mikä luo haasteita uuden rakentamisen ja kulttuuriympäristöjen yhteensovittamiseen.

”

UUDELLAMAALLA
ON PITKÄ JA RIKAS
KULTTUURIHISTORIA.

Uusia kulttuuriympäristöjä ei kuitenkaan synny kuin uutta rakentamalla. 4. vaihemaakuntakaavan tarkentuneiksi tavoitteiksi kulttuuriympäristöjen osalta onkin nostettu arvokkaiden kulttuuriympäristöjen kehittäminen ja hyödyntäminen alueen voimavarana kulttuuriympäristön ominaispiirteitä kunnioittaen. Kaavan tulkintaa pyritään kehittämään siten, että alueiden ominaispiirteet tulevat paremmin esille. Vaikutusten arvioinnissa pyritään arvioimaan kulttuuriympäristöjen hyödyntämisenäkökulmaa esimerkiksi elinkeinojen osalta.

Kulttuuriympäristöt osoitetaan kaavassa pääasiassa ominaisuusmerkinnöillä, joiden ohjausvaikutus on eri kuin aluevarausmerkinnöillä. Ominaisuusmerkinnät kuvaavat alueiden erityispiirteitä, jotka tulee ottaa huomioon yksityiskohdaisemmassa suunnittelussa, kun taas aluevarausmerkinnöillä osoitetaan kunkin alueen pääkäyttötarkoitusta. Kaavatyön aikana kaavamerkintöjä uudistettaessa vanhoja merkintöjä voidaan joutua kumoamaan, kun niitä yhdenmukaistetaan tai esitetään uusia merkintöjä ja määräyksiä.

Voimassa olevat maakuntakaavat

Nykyisissä maakuntakaavoissa on osoitettu valtakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (1995). Maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt on käsitelty toistaiseksi vain Itä-Uudenmaan osalta.

2. KULTTUURIYMPÄRISTÖJÄ KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ JA VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT KULTTUURIYMPÄRISTÖT

Kulttuuriympäristöjä koskeva keskeinen lainsäädäntö

Maankäyttö- ja rakennuslain yleisiä määräyksiä koskevassa luvussa kerrotaan alueiden käytön tavoitteita olevan rakennetun ympäristön kauneuden ja kulttuuriarvojen vaaliminen ja valtakunnallisten tavoitteiden huomioiminen maakunnan suunnittelussa sovittaen ne yhteen alueiden käyttöön liittyvien maakunnallisten ja paikallisten tavoitteiden kanssa. Maakuntakaavaa koskevissa sisältövaatimuksissa edellytetään, että kaavaa laadittaessa on kiinnitettävä erityisesti huomiota maiseman, luonnonarvojen ja kulttuuriperinnön vaalimiseen.

Maankäyttö- ja rakennuslakiin sisältyvät *valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT)* edellyttävät, että valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön ominaisluonteet ja erityispiirteet säilyvät. Alueiden käytön suunnittelun lähtökohtina on otettava huomioon viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit. Inventointeihin kuuluvat kohteet ja alueet tulee muun muassa merkitä maakuntakaavoihin. Valtioneuvoston päätöksin vahvistettuja inventointeja ovat ympäristöministeriön laatima Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (1995) sekä Museoviraston laatima Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut ympäristöt (2009).

Muinaismuistolain nojalla kiinteät muinaisjäännökset ovat suoraan rauhoitettuja. Rauhoitus koskee kaikkia muinaisjäännöksiä eikä se edellytä minkäänlaista hallinnollista päätöstä. Lisäksi *rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain* perusteella suojellaan rakennus- ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia, rakennelmia,

rakennusryhmiä sekä rakennettuja alueita. Rakennussuojelu järjestetään asemakaava-alueella pääsääntöisesti asemakaavalla.

Valtakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt

Valtakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt osoitetaan kaavassa rakennetun ympäristön ja maisema-alueiden osalta valtioneuvoston päätösten mukaisina sekä muinaisjäännökset Museoviraston muinaisjäännösrekisterin viimeisimmän tiedon mukaisina.

Valtakunnallisesti arvokas rakennettu ympäristö (RKY 2009)

Valtakunnallisesti arvokkaat rakennetun ympäristön kohteet, nk. RKY-kohteet, ovat vuoden 2009-inventoinnin ja vuoden 2010 valtioneuvoston päätöksen mukaisina ja ne on jo osoitettu (parhaillaan vahvistettavana olevassa) 2. vaihemaakuntakaavassa.

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Ympäristöministeriö on käynnistänyt valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden tarkistustyön koko maassa. Uudenmaan valtakunnallisten maisema-alueiden päivitysinventointi, joka toteutettiin Uudenmaan ELY-keskuksen ja Uudenmaan liiton yhteistyönä valmistui vuoden 2013 lopussa. Virallinen kuuleminen ehdotetuista valtakunnallisista maisema-alueista järjestetään kaikissa

Inkoon kirkko sekä Olympiastadion ovat Uudenmaan RKY-kohteita.

maakunnissa ELY-keskusten toimesta yhtä aikaa, vuoden 2015 aikana. Päätöksen tarkistetuista maisema-alueista tekee valtioneuvosto ympäristöministeriön kokoaman maisematyöryhmän esityksestä. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet osoitetaan Uudenmaan 4.vaihemaakuntakaavassa, jos valtioneuvosto tekee päätöksen alueista ja aluetarkistuksista kaavaehdotukseen mennessä. Jos päätöstä ei saada kaavaehdotukseen mennessä, valtakunnallisia maisema-alueita ei käsitellä kaavassa lainkaan, vaan aiemmissa maakuntakaav-

voissa osoitetut vuoden 1995 päätöksen mukaiset alueet jäävät edelleen voimaan.

Museoviraston muinaisjäännösrekisteri

Viimeisin, kaavan laatimisen aikainen tieto arkeologisesta kulttuuriperinnöstä saadaan nyt laadittavaan kaavaan Museoviraston ylläpitämästä ja säännöllisesti päivittämästä muinaismuistorekisteristä, jossa on perustiedot Manner-Suomen kiinteistä muinaisjäännöksistä.

3. MAAKUNTAKAAVAA PALVELEVAT SELVITYKSET JA INVENTOINNIT

4. vaihemaakuntakaavassa hyödynnetään Uudenmaan liiton kulttuuriympäristöteeman tausta- ja lähtötiedoiksi laadittuja selvityksiä:

Näkymiä maakunnan maisemahistoriaan – Uudenmaan paikkatietoaineistot (Uudenmaan liiton julkaisuaj E 113 – 2011) –selvityksessä taustoitettiin viime vuosisatojen asutushistoriaa, aluerakenteen kehitystä sekä maiseman muutokseen liittyviä tekijöitä Uudellamaalla.

Missä maat on mainiommat – Uudenmaan kulttuuriympäristöt (Uudenmaan liiton julkaisuaj E 114 – 2012) –selvitys toimii perusteena maakunnallisesti arvokkaille kulttuuriympäristöille. Selvityksessä arvoitettiin maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt koko maakunnan alueella. Selvitys valmistui jo 2.vaihemaakuntakaavan valmistelun yhteydessä. Uudenmaan kulttuuriympäristöselvityksen tärkeimpiä maakunnallisia lähteitä ovat olleet tutkija Lauri Putkosen toimittama **Rakennettu Uusimaa –inventointiluonnos** (2007) sekä arkkitehti Katariina Ockenströmin laatima **Itä–Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys RAKU** (2007). Lisäksi selvityksessä on käytetty liittojen, maakuntamuseoiden sekä kuntien aikaisemmin tekemä inventointeja ja selvityksiä. Selvitystyö tehtiin laajassa yhteistyössä kuntien ja muista kulttuuriympäristöjen asiantuntijoista kootun ohjausryhmän kanssa.

Kulttuuriympäristöselvityksessä esitetään, kuinka Uudenmaan luonnon- ja kulttuurihistoria on muovannut alueen kulttuuriympäristöt. Selvityksessä on koottu yhteen maakunnallisesti arvokkaat maisema- ja rakennetun ympäristön kohteet koko Uudenmaan alueella. Kulttuuriympäristöjen rajaukset ovat suuntaa-antavia ja eri alueiden ominaispiirrekuvaukset antavat keskeistä tietoa tarkempaa jatkosuunnittelua varten.

Häiriöitä aiheuttavat muutokset maisemassa (Uudenmaan liiton julkaisuaj 2014) –raportti toimii kaavan taustaselvityksenä. Se kuvaa ja kertoo yleispiirteisesti seikoista, jotka eniten vaikuttavat

maisemakuvan muutokseen ja joihin tulee maankäytön ja kulttuuriympäristöjen yhteensovittamisessa kiinnittää huomiota.

Tien päällä – Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit (Uudenmaan liiton julkaisuaj E 132 – 2014), –perusselvitys on lähtökohtana kun arvokkaita vanhoja teitä ja väyliä koskevia merkintöjä tarkistetaan ja yhtenäistetään koko Uudenmaan alueella.

Kaavaprosessin aikana tehdään lisäksi täydennysinventointi rannikon ja saariston kulttuuriympäristöistä sekä tarkistuksia Missä maat on mainiommat –selvitykseen.

Muiden teemojen 4. vaihemaakuntakaavaa varten kerättyjä lähtötietoja ja laadittuja selvityksiä voidaan myös kulttuuriympäristöihin liittyvin osin hyödyntää.

Uudenmaan liiton ja Uudenmaan ELY-keskuksen yhdessä laatima **Yhteinen metropolimme – Uudenmaan arkkitehtuuripoliittiset tavoitteet** –julkaisu palvelee myös tausta-aineistona kulttuuriympäristöteeman valmistelussa.

4. MUUT KULTTUURIYMPÄRISTÖJÄ KOSKEVAT PÄÄTÖKSET, SOPIMUKSET, STRATEGIAT JA OHJELMAT

Eurooppalainen maisemayleissopimus

Eurooppalainen maisemayleissopimus on tehty Firenzessä 20.10.2000. Suomi on ratifioinut sopimuksen ja se on tullut Suomessa voimaan vuonna 2006. Yleissopimuksen lähtökohtia ovat kestävän kehityksen tavoitteet sekä maiseman merkitykset kulttuurin, ekologian, ympäristön, talouden ja yhteiskunnan kannalta. Erityisenä näkökulmana on maiseman merkitys eurooppalaisen identiteetin, paikallisen kulttuurin ja yksilön elämänlaadun turvaamisessa.

Laaja maisemasopimus kattaa luonnon- ja kulttuurimaisemat, suojelualueet ja tavallisen ympäristön. Sen päämääränä on maisemansuojelun ja -hoidon ja maisemasuunnittelun sekä siihen liittyvän eurooppalaisen yhteistyön edistäminen. Sopimus kattaa luonnon-, maaseutu- ja

kaupunkialueet ja kaupunkien reuna-alueet, samoin maa-, sisävesi- ja merialueet. Sopimusosapuolet sitoutuvat huomioimaan lainsäädännössään ja suunnittelussaan maiseman olennaisena osana elinympäristöä.

Yleissopimuksen yhteydessä perustettu Euroopan neuvoston maisemapalkinto on tunnustus, joka voidaan myöntää vuosittain esimerkillisestä maiseman hoitoon, -suojeluun tai suunnitteluun kohdistuvasta toimenpiteestä tai päätöksestä. (Museovirasto. www.nba.fi).

Unescon maailmanperintöluettelo

Maailmanperintöluettelo on Unescon ylläpitämä järjestelmä, jonka tarkoituksena on suojella

maailman ainutlaatuista kulttuuri- ja luonnonperintöä. Luetteloon valittujen kohteiden ja alueiden katsotaan olevan arvokkaimmat perintökohteet, joiden suojelulla ja säilyttämisellä pitäisi olla erityinen merkitys ihmiskunnan kulttuuri- ja luonnonperinnön säilymiselle.

Unescon yleissopimus kulttuuri- ja luonnonperinnön säilyttämisestä allekirjoitettiin vuonna 1972. Tämän jälkeen 190 valtiota on ratifioinut sopimuksen. Suomesta luetteloon on hyväksytty 7 kohdetta, joista kaksi sijaitsee Uudellamaalla: Suomenlinna Helsingin merialueella ja yksi Struven mittausketjun mittauspisteistä Lapinjärvellä Porlamin Tornivuorella.

EU:n periaatepäätös kulttuuriympäristöistä

Euroopan komissio on hyväksyt 21.5.2014 periaatepäätöksessään kulttuuriperinnön osaksi strategisia voimavaroja kestävä kehityksen Euroopassa. Periaatepäätöksessä korostetaan kulttuuriperinnön tärkeää merkitystä sosiaalisessa ja taloudellisessa kehityksessä ja kannustetaan julkisia ja yksityisiä toimijoita yhteistyöhön, päätöksiin ja investointeihin kulttuuriperinnön hyväksi.

Kansalliset kaupunkipuistot

Kansallisten kaupunkipuistojen tavoitteena on säilyttää kaupunkiluontoa ja rakennettua kulttuuriympäristöä laajana, eheänä kokonaisuutena. Kansalliset kaupunkipuistot ovat osa kestävä kaupunkisuunnittelua ja -rakentamista.

Kansallinen kaupunkipuisto voidaan perustaa kaupungin omasta hakemuksesta kaupunkialueelle, joka täyttää kansallista kaupunkipuistoa koskevat kriteerit. Kansallisen kaupunkipuiston statusta haetaan ympäristöministeriöstä, se perustetaan valtioneuvoston päätöksellä ja siitä määrätään maankäyttö- ja rakennuslaissa. Kansallisen kaupunkipuiston tavoitteiden toteutumista ohjaa alueelle laadittu hoito- ja käyttösuunnitelma.

Suomessa on vuonna 2014 kuusi kansallista kaupunkipuistoa, joista kaksi on Uudellamaalla: Hangossa ja Porvoossa.

Porvoon vanha kaupunki on osa Porvoon kansallista kaupunkipuistoa.

Kulttuuriympäristöstrategia 2014-2020

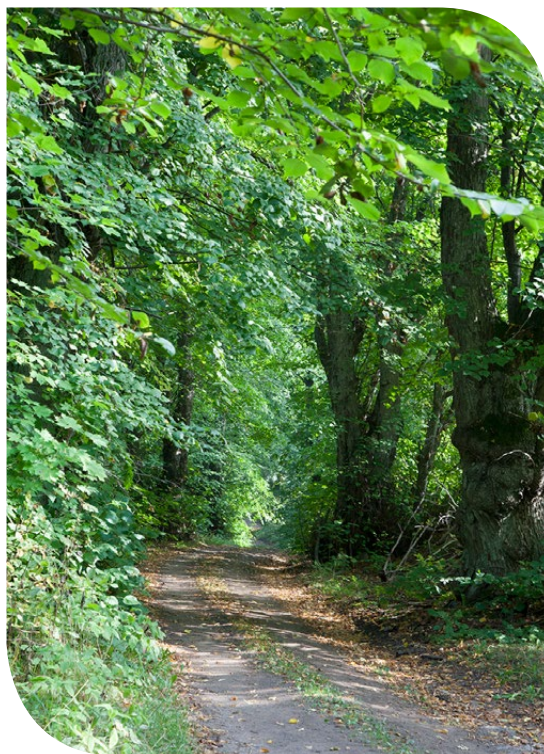
Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriympäristöstrategiaksi 2014–2020 (20.3.2014) perustuu hallitusohjelmaan. Strategian valmisteli opetus- ja kulttuuriministeriön sekä ympäristöministeriön asettama työryhmä. Strategian tavoitteena on luoda edellytykset kokonaisvaltaiselle kulttuuriympäristöpolitiikalle. Kulttuuriympäristöstrategian tavoitteet on kiteytetty kolmeen näkökulmaan: merkittävä voimavara, kestävä kehitys ja hyvä hallinto. Hyvin hoidettu ja elinvoimainen kulttuuriympäristö lisää ihmisen hyvinvointia ja sillä on tärkeä merkitys elinkeinotoimintojen kehittämisessä ja viihtyisän asuin ympäristön luomisessa.

Valtioneuvoston periaatepäätöksen jälkeen strategiatyötä jatketaan toimeenpanosuunnitelmalla.

Muut selvitykset

Ympäristöministeriön laatima **Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa** -julkaisu (2011) antaa tärkeää tietoa maakuntakaavan sisältövaatimuksista sekä ohjeita merkintöjen ja määräysten laadintaan. Julkaisussa on myös ratkaisumalleja vaikutusten arviointiin sekä toimintamalleja kulttuuriympäristön huomioon ottamisessa maakuntakaavoituksessa.

Lisäksi lähtötietoina aiheen tarkasteluun voidaan tarvittaessa hyödyntää kunta- ja aluekohtaisia kulttuuriympäristöohjelmia, ympäristöstrategioita ja -selvityksiä.

B. KOKONAISKUVA

5. TAVOITTEET

5.1. Osallistumis- ja arviointisuunnitelman tavoitteet

Tavoitteena on osoittaa vaihemaakuntakaavassa maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt yhdenmukaisin perustein koko Uudenmaan alueelle. Kaava-asiakirjoihin tuodaan viimeisin tieto muinaisjäännöksistä. Lisäksi tavoitteena on lisätä kulttuuriympäristöjen ymmärtämistä maakunnan identiteetti- ja kilpailutekijänä sekä voimavarana, ja parantaa eri toimijoiden edellytyksiä toimia kulttuuriympäristöjen hyväksi.

Kulttuuriympäristöteeman kärkitavoitteita osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa ovat maakunnallisesti ja valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöalueiden ja -reittien tunnet-

tavuuden parantaminen sekä merkittävien kulttuuriympäristöjen tärkeiden ominaispiirteiden huomioon ottaminen maankäytön suunnittelussa.

5.2. Tarkentuneet tavoitteet

Kevään 2014 aikana järjestetyn vuorovaikutuksen perusteella kulttuuriympäristöteeman tavoitteita täsmennettiin ja ne kiteytettiin näin: Tavoitteena on, että kulttuuriympäristöt tunnetaan hyvin ja ne ymmärretään alueiden suunnittelun **voimavarana**, **kilpailutekijänä** ja **uuden toiminnan mahdollisuutena**. Muutostarpeiden ja kulttuuriympäristöjen **yhteensovittaminen** suunnitellaan niin, etteivät keskeiset arvokkaat ominaispiirteet vaarannu.

6. KULTTUURIYMPÄRISTÖJEN KOKONAISKUVA

Valtakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt (RKY 2009) ja valtakunnalliset maisema-alueet tulevat maakuntakaavoitukseen ”annettuina” ja ne tulee merkitä kaavakarttaan valtioneuvoston päätöksen mukaisina. Maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden valinta ja tarkistus on tehty vuorovaikutuksessa kuntien ja keskeisten sidosryhmien asiantuntijoiden kanssa. Maakunnallisten alueiden kulttuuriympäristöselvitys *Missä maat on mainiommat* perustuu Uudellamaalla aikaisempiin tehtyihin inventointeihin ja selvityksiin, asiantuntijaohjaukseen sekä Uudenmaan liiton selvitystyön aikana järjestämiin kuntatyöpajoihin.

Maakuntakaavan periaatteena on osoittaa yleispiirteisiä kokonaisuuksia, ja siksi aluerajaukset saattavat käsittää useita pienempiä merkittäviä kohteita ja alueita. Kulttuuriympäristöjä koskevat kaavamerkinnot ja -määräykset yhdenmukaistetaan koko Uudenmaan alueella, sillä tällä hetkellä Uudellamaalla on voimassa useita päällekkäisiä kulttuuriympäristömerkintöjä Uudenmaan kokonaiskaavasta, Itä-Uudenmaan maakuntakaavasta sekä 2.vaihemaakuntakaavasta. Nykyisissä maakuntakaavoissa on osoitettu valtakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (1995). Maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt on käsitelty toistaiseksi vain Itä-Uudenmaan osalta.

”

*KULTTUURIYMPÄRISTÖJÄ
KOSKEVAT KAAVAMERKINNÄT
JA -MÄÄRÄYKSET
YHDENMUKAISTETAAN KOKO
UUDENMAAN ALUEELLA.*

Kulttuuriympäristöt osoitetaan pääasiassa ominaisuusmerkinnöillä, joiden ohjausvaikutus on eri kuin aluevarausmerkinnöillä. Se tarkoittaa, että kulttuuriympäristö-merkinnällä osoitetulla alueella voi olla monia eri toimintoja eikä ominaisuusmerkinnällä määrätä alueen käyttötarkoitusta.

Maakuntakaavan kulttuuriympäristöjä koskevia kaavamääräyksiä pyritään kehittämään avoimella kaavamääräysten tulkintaa kaavaselostuksessa tarkemmin, jolloin määräysten käytettävyyden suunnittelussa on helpompaa.

Kulttuuriympäristöillä on Uudellamaalla erilainen käsittely- ja ohjaustarve erilaisilla alueilla, esimerkiksi nopeasti kasvavalla pääkaupunkiseudulla verrattuna maakunnan haja-asutusalueisiin. Maakuntakaavan ohjaustarve on suurin siellä, missä ei ole muita kaavoja.

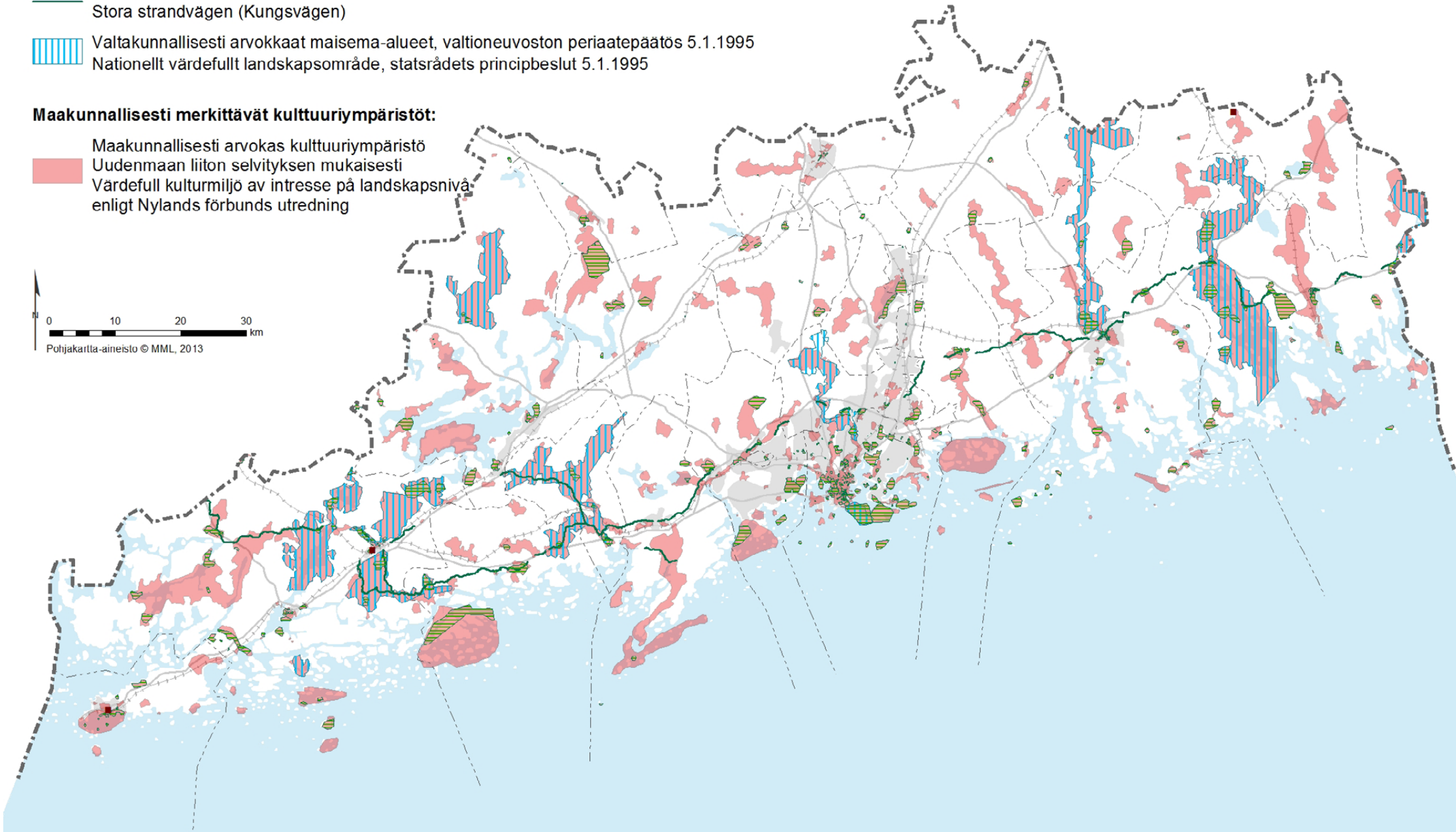
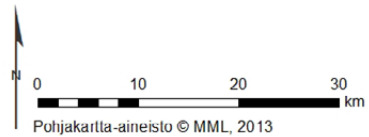
VALTAKUNNALLISESTI JA MAAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT KULTTUURIYMPÄRISTÖT UDELLAMAALLA

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt sekä valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet:

- Kulttuurihistoriallisesti merkittävä alue tai kohde (RKY-09)
- Område eller objekt av kulturhistorisk betydelse (RKY-09)
- Suuri rantatie (Kuninkaantie)
Stora strandvägen (Kungsvägen)
- Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, valtioneuvoston periaatepäätös 5.1.1995
Nationellt värdefullt landskapsområde, statsrådets principbeslut 5.1.1995

Maakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt:

- Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
Uudenmaan liiton selvityksen mukaisesti
Värdefull kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
enligt Nylands förbunds utredning

7. VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

Tässä vaiheessa kulttuuriympäristöjen kokonaiskuvan ja lähtökohtien vaikutusten arviointia ei tehdä, vaan varsinainen vaikutustenarviointi tehdään kaavaluonnoksen yhteydessä. Kulttuuriympäristön kärkitavoitteiden toteutumisen osalta voidaan tosin todeta, että kehityskuvavaiheessa kulttuuriympäristöjen käsittelyn pohjaksi laaditut selvitykset, mm. *Missä maat on mainiommat ja Tien päällä – Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit* -selvitykset, parantavat maakunnallisesti ja valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen tunnettavuutta ja niiden tärkeiden ominaispiirteiden huomioon ottamista maankäytön suunnittelussa.

Kaavaluonnosvaiheessa arvioidaan mm. kaavan teemojen vaikutusta toisiinsa sekä hyväksyttyihin maakuntakaavoihin. Aluevarausten ja ominaisuusmerkintöjen keskinäisiä vaikutuksia voidaan arvioida karttatyöskentelyn avulla.

Kaavaluonnosvaiheessa vaikutusten arvioinnissa on tarkoituksena käyttää myös ulkopuolista arvioijaa, joka arvioi kaavassa osoitettuja kulttuuriympäristöjä myös suhteessa esimerkiksi terveydellisiin ja kokemuksellisiin vaikutuksiin sekä taloudellisiin ja kilpailutekijävaikutuksiin.

8. KEHITYSKUVIEN LAADINTAPROSESSI JA VUOROVAIKUTUS

8.1 Valmisteluprosessi ja yhteistyö

Kehityskuvia on valmisteltu laajassa vuorovaikutuksessa. Valmisteluun ovat osallistuneet kaavatyön tueksi perustetut teemojen asiantuntijaryhmät, joihin on koottu liiton sidosryhmistä asiantuntijoita täydentämään liiton omaa asiantuntemusta. Kunnat ovat osallistuneet kehityskuvien valmisteluun monin tavoin. Kuntien viranhaltijat ja päättäjät ovat päässeet osallistumaan kehityskuvan laadintaan erilaisissa yhteistyöryhmissä, työpajojen ja seutuseminaarien kautta. Lisäksi kehityskuvia on esitelty maakuntahallituksen kokouksissa ja maakuntavaltuustolle järjestetyssä kesäseminaarissa.

Kokousten ja seminaarien lisäksi kehityskuvavaiheen aineistoja on esitelty yleisölle Uudenmaan liiton nettisivuilla mm. artikkeleiden ja selvitysten kautta. Kehityskuvia on esitelty myös kaavan uutiskirjeissä. Kehityskuvien ja kaavaluonnoksen pohjaksi on järjestetty myös useita verkkokyselyitä kansalaisille, järjestöille ja virkamiehille mm. viiherrakenneteemaan, tuulivoimaan ja kulttuuriympäristöihin liittyen.

Kulttuuriympäristöteeman vuorovaikutus

Kulttuuriympäristöteema oli mukana jo 2. vaihe-maakuntakaavan valmistelussa. Silloin laadittiin Uudenmaan maakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöjä koskeva *Missä maat on maini-ommat* -selvitys laajassa vuorovaikutuksessa kuntien ja keskeisten sidosryhmien asiantuntijoiden kanssa. Teemaa on jatkettu osana 4. vaihemaakuntakaavan kaavaprosessia neljän muun teeman kanssa lähes yhteneväisin valmisteluperustein ja -vaihein.

Osallistumis- ja arviointisuunnitelmaan kirjattiin kulttuuriympäristöteeman tavoitteet, joita on tarkennettu saadun palautteen perusteella. Vuoden 2014 aikana on tehty täydentäviä selvityksiä, joita ovat ohjanneet kulttuuriympäristöjen asian-

tuntijaryhmät. Näissä ovat olleet edustettuina Itä-, Länsi-, ja Keski-Uudenmaan ja pääkaupunkiseutujen kuntaedustajat, maakuntamuseot, Metsähallitus, Museovirasto, Pro Agria ja maa- ja metsätaloustuottajien edustajat.

Kevään ja kesän 2014 aikana järjestetyissä seutuseminaareissa ja kuntatyöpajassa on keskusteltu 4. vaihekaavan kulttuuriympäristöjä koskevista asioista, joihin on kuulunut muun muassa kulttuuriympäristöjen hyödyntäminen kuntien matkailussa sekä imagon ja identiteetin rakentajana.

Uudellamaalla vuonna 2013 tehdystä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnista tiedotettiin työn eri vaiheissa mediassa, järjestettiin toimittajille maastoretki sekä käytiin keskusteluja osallisten ja maanomistajien kanssa. Ehdotetuista maisema-alueista pidettiin epävirallinen kuulemiskierros, jolloin osallisilla ja muilla kiinnostuneilla oli mahdollisuus antaa mielipiteitä alueista myös Uudenmaan liiton karttapalvelun kautta.

8.2 Saatteet vuorovaikutuksesta

Tiivistelmä keväällä ja kesällä 2014 järjestettyjen tilaisuuksien keskeisestä palautteesta:

- **Kulttuuriympäristöt eivät ole alueita, joille ei saisi mitään tehdä. Pääinvastoin niitä tulee kehittää. Millään muulla tavalla ei synny uusia kulttuuriympäristöjä.**
- **Maakuntakaavan ohjausvaikutus on tärkeää arvokkaiden kulttuuriympäristöjen kohdalla erityisesti haja-asutusalueilla, missä ei ole tar Kempaa kaavaa.**
- **Parasta arvokkaiden rakennusten ja alueiden säilymisen kannalta on niiden pysyminen käytössä. Tarvitaan lisää määrittelyitä siihen, miten suojeltuja rakennuksia ja alueita voidaan**

hyödyntää uudenlaisessa toiminnassa (etenkin suuret kiinteistöt kuten tehtaat, sairaalat, ruukit ja kartanot.)

- **Kulttuuriympäristöjä on edelleen heikosti hyödynnetty kunnissa voimavarana. Esimerkiksi vanhojen teiden ja reittien merkitystä maisemassa ja niiden potentiaalia esim. matkailuelinkeinoissa ei ole vielä täysin hyödynnetty.**

Kuntatyöpaja Helsingissä Kuntatalolla 8.5.2014

Päivän työpajoissa keskusteltiin kulttuuriympäristöjen haasteista, joita ovat muun muassa se, ettei kulttuuriympäristöjen arvoja ja ominaispiirteitä osata aina nähdä eikä niitä osata myöskään hyödyntää elinkeinoissa, esimerkiksi matkailussa. Myöskään Kaupunkipuisto-statusta ei ole vielä osattu hyödyntää kaupungeissa, jotka ovat sen saaneet.

Todettiin, että suojelustatus on usein vaikeaa rakennusten uudelle käytölle; paras tae kuitenkin rakennuksen säilymiselle on sen pysyminen käytössä. Erityisen haasteellista on löytää uutta käyttötarkoitusta ja ylläpitää suuria vanhoja kiinteistöjä. Nähtiin parempana ratkaisuna, että suurella arvokiinteistöllä olisi yksi omistaja/kiinteistön haltija kuin monta pientä, jotta kokonaisuutta voidaan hallita paremmin.

Joskus myös luonto- ja kulttuuriarvojen huomioimisessa on ristiriitaisuuksia. Luontoarvot ovat pääsääntöisesti kulttuuriarvoja vahvempia suojelussa lainsäädännön ansiosta. Kaavoituksessa on silti pyrittävä sovittamaan yhteen luonto- ja kulttuuriarvot. Useat samanaikaiset suojeluhankkeet saattavat aiheuttaa hämmennystä ja vastustusta maanomistajissa.

Kuinka kulttuuriympäristöarvoja tuodaan suunnitteluun?

Millään muulla tavalla kuin uutta rakentamalla ei synny uusia kulttuuriympäristöjä. Tarvitaan kuitenkin lisää keskustelua maisemaan sopivasta rakentamisesta, jonka tulisi olla myös taloudellisesti tehokasta. Maakuntakaavan merkitys on olla kuntasuunnittelijan tukena ja antaa tietoa maankäytön suunnitteluun kulttuuriympäristöjen arvoista ja ominaispiirteistä.

Vanhentuneiden asemakaavojen alueet sekä kaavoittamattomat haja-asutusalueet ovat usein ongelmallisia kulttuuriympäristöjen suhteen. Todettiin, että osayleiskaavoihin liittyvät selvitykset ovat hyviä ja antavat tarpeellista tietoa myös alueen ominaispiirteistä. Maakuntakaavan ohjausvaikutuksen merkitys voi olla suurempi pienissä kunnissa. Kaavahierarkian kautta maakunnalliset arvot siirtyvät kuntakaavoitukseen; mutta tulkinta voi vaihdella käytännössä paljonkin ”kulttuuriympäristöarvot tulee ottaa huomioon”-kaavamääräyksen pohjalta. Kohteiden valinnan jälkeen tarvitaan sanallinen ohjeistus ja tulkinta kaavaselostukseen, miten voidaan vaikuttaa arvokkaiden ominaispiirteiden esiin tuomiseen ja säilymiseen.

Tapauskohtaisesti tulee pohdittavaksi kulttuuriympäristöjen aikajana; mihin verrataan kun tehdään ennallistavia hoito- tai kunnostustoimenpiteitä? Rakennetun kulttuuriympäristön arvoja tulisi arvioida myös II maailmansodan jälkeisen rakennuskannan osalta. Museoviranomaisten asiantuntemuksella on suuri rooli kulttuuriympäristöjen suunnittelussa; museoviranomaiset tulee ottaa merkittävien kulttuuriympäristöjen suunnitteluun mukaan heti suunnittelun alusta asti.

Lisäksi keskusteltiin siitä, kuinka on tärkeää tunnistaa myös ”näkömätön maisema”, paikallisten asukkaiden tarinoiden ja muistin paikat, jotka ovat tärkeitä ihmisten kiintymiselle kotiseutuunsa. Työpajoissa nousivat esille pelot ja niiden monimerkityksellisyys ruuan tuotannossa, kulttuuriympäristönä, avoimena maisemana sekä peltojen suhde uuteen rakentamiseen. Korostettiin suojametsien ja kulttuurikasvivyöhykkeiden merkitystä pelloille rakennettaessa. Maisema-arvojen säilyttämisellä ja yhdyskuntarakenteen tiivistämisellä voi olla myös ristiriitaisia vaikutuksia. Ihmiset haluavat muuttaa haja-asutusalueille, joilla on maisema-arvoja ja joita uhkaa umpeenkasvu, mutta toisaalta haja-asutus ei välttämättä tue ekotehokkuuden, yhdyskuntarakenteen tai kuntatalouden tavoitteita.

Kaavaa varten laadittua *Tien päällä – Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit* -selvitystä pidettiin mielenkiintoisena ja ajankohtaisena. Vanhoja teitä ja reittejä tulee merkitä maakuntakaavaan laaditun selvityksen pohjalta; säilyneiden teiden kulttuurihistorialliset arvot ovat merkittäviä. Katsottiin, että hienot tieym-

päristöt antavat elämyksiä kulkijalle; tieympäristöt ovat helpoimmin havaittavia kulttuuriympäristöjä, joita voidaan hyödyntää matkailussa. Todettiin lisäksi, että vanhojen teiden ongelmana on niiden huono kunto ja se, ettei niiden(kään) kunnostamiseen ole rahaa.

Seutuseminaarit; Siuntio, Porvoo, ja Kirkkonummi

Kolmessa seutuseminaarissa, jotka pidettiin alkukesän 2014 aikana, keskusteltiin vilkkaasti kulttuuriympäristöjen merkityksestä ja kehittämisestä maakunnassa. Yleisesti todettiin, ettei kulttuuriympäristöjä ole osattu hyödyntää ja käyttää kuntien voimavarana. Keskeiseksi kysymykseksi nousi, miten kehitetään merkittäviä kulttuuriympäristöjä niin, että niiden arvot säilyvät? Arvokkaat ja pitkät perinteet omaavat alueet pitää säilyttää, mutta miljöitä on saatava kehittää, jolloin ne myös saadaan ylläpidettyä.

Monissa kunnissa on aktiivisia asukkaita, joiden ansioista moni arvokohde on voitu pelastaa ja säilyttää; myös kuntien omat aloitteet ovat olleet tärkeitä. Uudellamaalla on seutuja, joissa ei ole rakentamisen paineita, jolloin myös kulttuuriympäristöjä on helpompi säilyttää. Toisaalta monien haja-asutusseutujen avoimien maaseutumaisemien uhkana on umpeenkasvu, kun pellot pusikoituvat ja metsittyvät.

Todettiin, että lisää tietoa kulttuuriympäristöistä tarvitaan, jotta ymmärretään, miten kulttuuriympäristöjä halutaan vaalia ja mitä se tarkoittaa kaavassa. Aina ei ole helppoa sovittaa yhteen maaomistajien intressejä kulttuuriympäristön

maankäytöstä ja alueiden arvojen säilyttämisestä. Olisi huomioitava se, etteivät maanomistajan velvollisuudet alueiden suojelusta muodostu kohtuuttomiksi ja toisaalta se, että maanomistaja tunnistaa alueen erityispiirteet ja arvot ja on valmis säilyttämään ne myös tulevaisuudessa. Kulttuuriympäristöt ovat ihmisen kädenjälkiä; se on hyvä lähtökohta kehittämiselle.

Maakuntavaltuuston kaavaseminaari 10.6.2014

Kaavaseminaarissa kulttuuriympäristöteeman keskustelussa nousi esille, miten kulttuuriympäristöt tukevat yhteisöllisyyttä ja ymmärrystä alueen historiasta ja omista juurista ja sitä kautta tukevat asukkaiden kotiseututunnetta ja alueiden identiteettiä. Kulttuuriympäristöjen kehittäminen uusiin tarkoituksiin tulee mahdollistaa kasvavalla Uudellamaalla siten, että huolehditaan tärkeimpien arvojen säilymisestä. Myös elinkeinoelämää ja yrityksiä houkuttaa viihtyisä ympäristö. Mottona Uudellamaalla tulee olla ”elävät kulttuuriympäristöt”.

Jotta arvokkaat kohteet saadaan uusiokäyttöön, tarvitaan joustavaa yhteistyötä ja huolellista suunnittelua viranomaisten ja toimijoiden kesken. Tarvitaan myös selkeää ohjeistusta kulttuuriympäristöjen säilyttämisestä. Keskustelussa ideoitiin myös konkreettisia toimia, kuinka kulttuuriympäristöjä voidaan hyödyntää koko maakunnan alueella: esimerkiksi tarvittaisiin taho, joka koordinoisi ja pyörittäisi matkailuportaalia, joka yhdistäisi maakunnan kulttuuriympäristökohteet ja toimijat yhteen käyttäen hyväkseen uusinta viestintätekniologiaa ja -sovelluksia sekä huomioiden asiakassegmentit ja käyttäjäystävällisyyden.

C. TOTEUTTAMINEN

Kehityskuvassa kuvataan eri teemojen tulevaisuuden ta-voitetilaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Toivottua kehitystä voidaan edistää osittain laatimalla maakuntakaava, lisäksi osa asioista voidaan ratkaista kuntakaavoituksessa tai muussa alueidenkäytön suunnittelussa. Haluttua tulevaisuuden tilaa voidaan edistää myös erilaisilla hankkeilla, yhteistyöllä, edunvalvonnalla ja viestinnällä.

Maakuntakaavan kulttuuriympäristöä koskevien kaavamerkintöjen ja määräysten tulkintaa ja käyttöä työvälineenä kuntakaavoituksessa pyritään parantamaan avaamalla kaavaselostuksessa aiheen tulkintaa. On kuitenkin hyvä muistaa, että maakuntakaavatasolla kulttuuriympäristöjä on tarkasteltu maakunnallisella yleispiirteisyydellä ja ”yhteismitallisuudella”. Missä maat on mainiommat-selvityksen alue- ja kohdevalikoimassa on pyritty löytämään ja nostamaan esille Uudenmaan eri osien maakunnalliset ominais- ja erityispiirteet, jotka tulee ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa ja lupakäytännöissä.

Vaihemaakuntakaavan kulttuuriympäristöteemaa varten tehdyt selvitykset antavat hyvää tietoa merkittävien kulttuuriympäristöjen ominaispiirteistä, maiseman herkkyydestä sekä maankäytön toimista, joiden yhteydessä tulee olla tietoinen mahdollisista aiheutetuista maisemahäiriöistä tai -vaurioista. Kuntien ja viranomaisten kulttuuriympäristöjen asiantuntijoiden rooli kaavan valmistelussa paikallisen tiedon lähteenä ja aiheen erityiskysymyksiä käsiteltäessä on keskeinen. Kun vaihemaakuntakaava tehdään tiiviissä yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa kuntien ja muiden

asiantuntijoiden kanssa, antaa se hyvät lähtökohdat kulttuuriympäristöjen erilaisen ohjaustarpeen huomioimiseen jatkosuunnittelussa.

Kulttuuriympäristöjen säilymistä toteuttavat kuntien kaavojen lisäksi kuntien omat kulttuuriympäristöstrategiat sekä kulttuuriympäristöjä koskevat hoito- ja käyttösuun-

nitelmat, joita ovat esimerkiksi kansallisten kaupunkipuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmat, joita laaditaan Hankoon ja Porvooseen.

Uudenmaan asema ja merkitys koko Suomen kehityksen veturina tuo haasteita alueen rikkaan kulttuuriympäristöperinnön säilyttämiseen. Alueen voimakas kasvu tuo paineita rakentamiseen, jota joudutaan yhä enemmän sovittamaan yhteen kulttuuriympäristöjen kanssa. Kulttuuriympäristöjä koskevien kaavamerkintöjen ja -määräysten yhtenäistäminen koko Uudenmaan alueella on tärkeää.

Aiemmista kaavaprosesseista saatu palaute, valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja ympäristöministeriön laatima valtakunnallinen kulttuuriympäristöstrategia kannustavat tarkastelemaan kulttuuriympäristön aihetta laaja-alaisesti; ei pelkästään alueiden suojelun ja säilyttämisen näkökulmasta, vaan siten, kuinka osaa näkyvää kulttuurihistoriaamme voidaan paremmin hyödyntää alueiden kehittämisessä. Kulttuuriympäristön esiin tuominen voi parantaa alueen identiteettiä ja voi olla alueen vahva vetovoimatekijä, jota voidaan hyödyntää muun muassa alueen asumisen ja elinkeinojen markkinoinnissa. Kaavassa vaikutusten arvioinnilla on keskeinen osa kulttuuriympäristöjen kehittämisenäkökulmassa.

LIITE 1: KÄSITTEITÄ

Liitteen 1 käsiteluetteloa on tarvittavin osin muokattu alkuperäisestä Rakennusperinto- sivustolta:
www.rakennusperinto.fi/muuta_sisaltoa/kasitteisto/

Yleisiä käsitteitä

Arvo ja merkittävyys

Rakennetun kulttuuriympäristön ja kulttuurimaisemien arvoa määriteltäessä puhutaan mm. historiallisista, rakennushistoriallisista, arkkitehtonisista, rakennusteknisistä, taiteellisista ja maisemallisista arvoista. Kohteen arvon määrittämisessä (arkikielessä myös arvottaminen) käytetään vakiintuneita kriteerejä. Alueiden ja kohteiden hoito ja suojelu perustuu tunnistettuihin arvoihin ja niiden valtakunnalliseen, maakunnalliseen tai paikalliseen merkittävyyteen.

Inventointi

Inventointi on järjestelmällistä tiedon hankintaa ja tallentamista maisemasta, rakennetusta ympäristöstä, muinaisjäänöksistä tai perinnebiotoopeista. Siinä kerätään, järjestetään ja tuotetaan tietoa esim. kulttuuriympäristön nykytilasta ja siihen johtaneista syistä. Inventointi jakautuu tiedon kokoamiseen esim. kirjallisuudesta, rekistereistä ja muusta arkistointeista, sen täydentämiseen maastotarkastusten pohjalta ja tulosten raportointiin.

Kriteeri

Seikka tai ominaisuus, jonka perusteella jokin voidaan erottaa muista, todeta tai todistaa oikeaksi; ratkaiseva tunnusmerkki. Rakennusten ja rakennetun kulttuuriympäristön määrittelyssä käytetään kriteerejä kuten tyypillisuus, harvinaisuus, monipuolisuus (kulttuurihistorialliset kerrokset), säilyneisyys, alkuperäisyys.

Kulttuuriperintö

Kulttuuriperintö on ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntyneitä henkistä ja aineellista perintöä. Aineellinen kulttuuriperintö voi olla joko irtainta (esim. kirjat ja esineet) tai kiinteää (ks. esim. rakennusperintö).

Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite. Sillä tarkoitetaan ympäristöä, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Kulttuuriympäristöön liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt; sille annetut merkitykset, tulkinnat ja sen erilaiset nimeämiset. Tarkemmin kulttuuriympäristöä voidaan kuvata käsitteillä kulttuurimaisema ja rakennettu kulttuuriympäristö. Kulttuuriympäristöön kuuluvat myös muinaisjäänökset ja perinnebiotoopit.

Selvitys

Alueen tai kohteen historian, ominaisuuksien, toiminnan tai fyysisten piirteiden muutosten kuvaamista ja selvittämistä mm. maastokäynteihin ja arkistolähteisiin perustuen. Selvitys sisältää yleensä johtopäätöksiä ja yhteenvetoja alueiden tai kohteiden arvosta (esim. maisemaselvitys, rakennushistoriallinen selvitys, kaavojen edellyttämät selvitykset).

Maiseman käsitteitä

Eurooppalainen maisemayleissopimus

Euroopan neuvoston vuonna 2004 kansainvälisesti voimaan tullut maisemansuojelua, -hoitoa ja –suunnittelua koskeva yleissopimus. Käytetään lyhennystä Euroopan maisemasopimus tai Firenzen sopimus 2000. Sopimuksessa käytettyjen käsitteiden sisältö vastaa tässä käytettyjä Suomessa vakiintuneita käsitteitä.

Kansallismaisema

Kansallismaisemaa käytetään usein kuvaamaan tunnetuimpia maisemakohteita, joilla on voimakas symboliarvo. Käsitteellä kansallismaisema ei ole virallista asemaa. Kansallismaisemiksi mielletty alueet ovat valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita ja / tai valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä.

Maakunnallisesti merkittävä maisema

Asiantuntijaviranomaisten määrittelemä maakunnallista ominaisluonnetta ja maakunnallisia erityispiirteitä ilmentävä maisema.

Maisema

Muodostuu elollisista ja elottomista tekijöistä sekä ihmisen tuottamasta vaikutuksesta, jotka ovat ns. maiseman perustekijöitä, niiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta sekä maiseman visuaalisesti hahmotettavasta ilmiöstä, maisemakuvasta.

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen mukaan maisema tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/ tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta.

Maisema-alue, luonnonsuojelulain nojalla perustettu

Luonnonsuojelulain 32-33 §:n tarkoittama luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi ympäristöministeriön tai alueellisen ympäristökeskuksen päätöksellä perustettu maisema-alue.

Maisemamaakunta

Suomi on jaettu kymmeneen luonnonpiirteiltään yhtenäiseen maisemamaakuntaan. (Maisemanhoito, Maisema-alue työryhmän mietintö I, ympäristöministeriö, mietintö 66/1992.)

Maisemanhoito

Yleiskäsitteenä käytetään tarkoittamaan maiseman säilyttämiseksi ja kehittämiseksi tarvittavaa tutkimus- ja selvitystoimintaa, suunnittelua sekä hallinnon toimenpiteitä. Tällä tarkoitetaan samaa kuin maankäyttö- ja rakennuslain 39 §:ssä ja 54 §:ssä yleiskaavan ja asemakaavan sisältövaatimuksessa oleva maiseman vaaliminen. Konkreettisemmin sillä tarkoitetaan maisemahoitotoita, kuten vesakon raivaus.

Maiseman sietokyky

Tarkoitetaan sitä, kuinka paljon maisemarakenne, maisemakuva tai erilliset maiseman perustekijät voivat muuttua menettämättä ominaispiirteitään.

Maisematyyppi

Maisemaa voidaan tyypitellä luonnonmaisemaksi ja kulttuurimaisemaksi sen mukaan, onko maisema ensisijaisesti luonnonelementtien tai ihmisen toiminnan tulosta. Tämän lisäksi maisemaa voidaan tyypitellä esimerkiksi maisemarakenteen, maisemakuvan, maankäytön, kulttuuripiirteiden, luonnonpiirteiden jne. perusteella. Yleisiä maisematyyppejä ovat esim. kaupunki-, saaristo-, järvi- ja maatalousmaisema.

Maisemavaurio, maisemahäiriö

Tapahtumasta tai toimenpiteestä aiheutunut maisemarakenteen ominaispiirteiden tai maisemakuvan laadun heikentyminen. Maisemavauriot tai -häiriöt voivat olla pysyviä, ajan myötä korjaantuvia tai maisemoinnilla korjattavissa.

Perinnumaisema ja perinnebiotooppi

Perinteisten elinkeinojen ja maankäyttötapojen muovaama alue, jonka historialliset piirteet ovat säilyneet. Perinnumaisemia ovat esimerkiksi niityt ja hakamaat ja niiden käyttöön liittyvät rakenteet ja rakennelmat. Kulttuuri- ja perinnumaisema-käsitteet ovat osin päällekkäiset, perinnumaisema on usein melko pienialainen ja osa laajaa kulttuurimaisemaa. Perinnebiotoopeiksi nimitetään pääosin niitty- ja laiduntalouden monilajisia luontotyyppieitä esim. kuivat ja kosteat niityt, hakamaat ja metsälaitumet.

Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue

Valtioneuvoston vuoden 1995 periaatepäätöksessä nimetyt 156 aluetta. Nämä alueet ovat valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskevassa valtioneuvoston päätöksessä (30.11.2000) kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevissa erityistavoitteissa tarkoitettuja alueiden käytön suunnittelun lähtökohtia. Koko maan kattava valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi tehdään v. 2010–14 ympäristöministeriön toimesta. Päivitysinventointien pohjalta ja ympäristöministeriön maisematyöryhmän ehdotuksesta valtioneuvosto tekee päätöksen valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueista.

Rakennetun kulttuuriympäristön käsitteitä

Historiallinen kerroksisuus

Alueen tai kohteen ominaispiirre, kun alueella tai kohteessa on näkyvissä / koettavissa eri aikakausien rakenteita, materiaaleja, tyyli- ja muotipiirteitä tms., jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta.

Historiallinen puisto tai puutarha

Puutarha tai puisto, jonka toteuttamisessa on sovellettu puutarhataiteen erilaisia tyyliä ja muoti-ilmiöitä. Historiallisuudelle ei ole vakiintunut aikarajaa.

Kaavasuoja

Maankäyttö- ja rakennuslain nojalla kaavoissa rakennetun kulttuuriympäristön ominaisluonteen ja erityispiirteiden säilymistä turvaamiseksi annettavat suojelumääräykset ja -merkinnät, SR, sr tai /s-merkintä. Maankäyttö ja rakennuslain mukaan rakennetun kulttuuriympäristön säilymistä turvaamiseksi voidaan antaa maakuntakaavassa (30 §), yleiskaavassa (41 §) ja asemakaavassa (57 §) suojelumääräyksiä.

Kansallinen kaupunkipuisto

Maankäyttö ja rakennuslain (68-70 §) nojalla perustettu kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen kulttuuri- tai luonnonmaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien kaupunkikuvallisten, sosiaalisten, virkistysellisten tai muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi perustettu alue.

Kaupunkikuva, taajamakuva

Rakennetun ympäristön ja kaupunki- tai taajamatilan visuaalisesti hahmotettava ilmiasu.

Maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö

Asiantuntijaviranomaisten määrittelemä maakunnan ominaisluonnetta ja erityispiirteitä ilmentävä rakennettu kulttuuriympäristö.

Museotie

Tiehallinnon tieliikenteen kehityksen erityispiirteiden säilyttämiseksi määrittelemät museotiet ja -sillat (58 museotietä ja -siltaa, vuoden 2005 tilanne).

Rakennussuojelu, rakennusperinnön suojeleminen

Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain tavoitteena (1 §) on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävä hoitoa ja käyttöä. Suojelu voi kohdistua rakennuksiin, rakennelmiin, rakennusryhmiin tai rakennettuihin alueisiin (3 §). Asemakaava-alueilla suojelu toteutetaan ensisijaisesti maankäyttö- ja rakennuslain säännösten nojalla. Kirkollisten rakennusten suojelusta on säädetty erikseen. Ks. kaavasuoja.

Rakennettu kulttuuriympäristö, rakennusperintö

Käsite viittaa sekä konkreettisesti rakennettuun ympäristöön että maankäytön ja rakentamisen historiaan ja tapaan, jolla se on syntynyt. Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista sisä- ja ulkotiloineen, pihoista, puistoista sekä erilaisista rakenteista (kuten esim. kadut tai kanavat). Rakennusperintö on pääsääntöisesti synonyymi rakennetulle kulttuuriympäristölle, joskus käsitettä käytetään tarkoittaen erityisesti vanhoja rakennuksia.

RKY - Valtakunnallisesti arvokas rakennettu ympäristö

RKY on Museoviraston laatima inventointi, joka on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen. Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva valtioneuvoston päätös on tullut voimaan 30.11.2000 ja sen tarkistus 1.3.2009.

Rakennetun ympäristön vaaliminen

Käsite esiintyy maankäyttö- ja rakennuslain 39 §:ssä ja 54 §:ssä yleiskaavan ja asemakaavan sisältövaatimuksissa. Yleiskäsitteenä käytetään tarkoittamaan rakennusperinnön hoitoa, korjausrakentamista, tutkimus- ja selvitystoimintaa, tiedon tuotantoa sekä hallinnon toimenpiteitä, kuten rakennussuojelua.

Suojelumääräys

Rakennussuojelupäätöksessä tai kaavassa maankäyttö ja rakennuslain 30, 41 ja 57 §:n nojalla annettu suojelun sisällön sanallinen määrittely, miten säilyminen turvataan.

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö

Museoviraston ja ympäristöministeriön julkaisuun Rakennettu kulttuuriympäristö, Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt sisältyvät alueet ja kohteet. (Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16 / 1993). Nämä alueet ja kohteet ovat valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskevassa valtioneuvoston päätöksessä (30.11.2000) kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevissa erityistavoitteissa tarkoitettuja alueiden käytön suunnittelun lähtökohtia.

Ympäristökuva

Ks. kaupunkikuva, taajamakuva ja maisemakuva

Arkeologisen perinnön käsitteitä

Kiinteä muinaisjäännos = muinaisjäännos

Muinaisjäännot ovat maisemassa tai maaperässä säilyneitä rakenteita ja kerrostumia, jotka ovat syntyneet paikalla kauan sitten eläneiden ihmisten toiminnasta. Kiinteät muinaisjäännot ovat usein maastossa silmin havaittavissa ja selvästi erottuvia, kuten hautaröykkiöt, uhrikivet, linnavuoret, jätinkirkot, jätelintarhat ja puolustuslaitteet. Toisena ryhmänä ovat maanalaiset kiinteät muinaisjäännot, kuten asuin- ja työpaikat sekä ruumishaudat. Kiinteät muinaisjäännot ovat muinaismuistolain rauhoittamia. Laissa käytetään sekä kiinteä muinaisjäännos että muinaisjäännos -käsitettä tarkoittamaan samaa asiaa.

LIITE 2: LÄHDELUETTELO

Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavaan liittyvät selvitykset

Uudenmaan liiton selvitykset

Riionheimo Anna, **Näkymiä maakunnan maisemahistoriaan – Uudenmaan paikkatietoaineistot**. Uudenmaan liiton julkaisuja E 113 - 2011.

Kuusisto Elina ja Rinkinen Kristiina, **Missä maat on mainiomat – Uudenmaan kulttuuriympäristöt**, Uudenmaan liiton julkaisuja E 114 - 2012.

Jaakonaho Mari ja Muhonen Matleena, **Häiriöitä aiheuttavat muutokset maisemassa –Selvitys maisemahäiriöistä**, 2014, Uudenmaan liitto.

Rahkonen Oula 2014, **Tien päällä – Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit**, Uudenmaan liiton julkaisuja E 132 - 2014.

Muut käytetyt lähteet

Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa, Suomen ympäristö 28/2011, Ympäristöministeriö, Helsinki

Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Ympäristöministeriö, Helsinki

Savisalo Anssi, Palaste-Eerola Tuula ja Mäkinen Seppo, **Yhteinen metropolimme – Uudenmaan arkkitehtuuriset tavoitteet**, Uudenmaan liiton yhteistyöjulkaisuja C62 - 2009, Helsinki

Muut raportissa käytetyt lähteet

EU:n periaatepäätös kulttuuriympäristöistä, www.europanostra.org/news/460/

Museovirasto, www.nba.fi

Museovirasto ja Ympäristöministeriö, www.rakennusperinto.fi

Ympäristöhallinto, www.ymparisto.fi

Uudenmaan liitto // Nylands förbund
Uusimaa Regional Council // Helsinki-Uusimaa Region

Esterinportti 2 B • 00240 Helsinki • Finland
+358 9 4767 411 • toimisto@uudenmaanliitto.fi • uudenmaanliitto.fi